

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС

ДВУБОЯТ

Превод от испански: Светла Христова, 2004

chitanka.info

На Хуан Освалдо Вивиано

Хенри Джеймс — с чието творчество ме запозна госпожа Фигероа, една от двете главни героини на настоящия разказ — навярно не би пренебрегнал тази история. Той би ѝ посветил над сто страници, пълни с ирония и нежност, украсени със сложни и изтънчено двусмислени диалози; спокойно можем да допуснем, че би добавил и някой мелодраматичен елемент. Самата същност на историята не би се променила особено от различната сцена — Лондон или Бостън. Все пак събитията станаха в Буенос Айрес и възнамерявам да ги оставя на този фон. Ще се ограничи с кратко резюме на случая, тъй като бавното му развитие и светската обстановка, в която протече, са чужди на литературните ми навици. Да диктувам този разказ, за мен е скромно и някак странично приключение. Трябва да предупредя читателя, че отделните епизоди са по-маловажни от ситуацията, която ги породила, както и от самите участници.

Клара Гленкеърн де Фигероа беше висока, горда жена с огненочервена коса. Отличаваше се по-скоро със схватливост, отколкото с бляскав интелект; не беше остроумна, но умееше да цени остроумието на другите хора — даже и на другите жени. По душа бе гостоприемна. Различията ѝ доставяха удоволствие; навярно затова пътуваше толкова. Знаеше, че средата, в която ѝ се бе паднало да живее, е донякъде произволна съвкупност от обреди и церемонии, ала тези обреди ѝ допадаха и тя ги изпълняваше с достойнство. Когато бе още много млада, родителите ѝ я омъжиха за доктор Исидро Фигероа; навремето той бе наш посланик в Канада, но в крайна сметка се отказа от тази длъжност с довода, че в епохата на телеграфите и телефоните посолствата са анахронизъм и ненужно бреме за нацията. С това решение си спечели неприязънта на всички свои колеги. Клара харесваше климата на Отава (все пак тя имаше шотландски произход) и не намираще задълженията на една посланическа съпруга за неприятни, но дори и насън не ѝ мина през ум да възрази. Фигероа почина скоро след това; що се отнася до Клара, след няколко години на

нерешителност и съкровени търсения тя се посвети на живописиста, навярно вдъхновена от примера на своята приятелка Марта Писаро.

Типично за Марта Писаро бе, че в разговор хората винаги я споменаваха като сестрата на блестящата Нелида Сара, омъжена и разделена със съпруга си.

Преди да избере четката, Марта бе обмисляла дали да не се захване с литература. Можеше да се изразява находчиво на френски, обичайния език на четивата, които подбираще; за нея испанският не бе нищо повече от обикновена домашна принадлежност, какъвто бе гуарани за жените от провинция Кориентес. Вестниците ѝ бяха предоставили достъп до някои страници на Лугонес и на мадридчанина Ортега-и-Гасет; стилът на тези майстори на перото затвърди подозренията ѝ, че езикът, отреден ѝ от съдбата, е подходящ по-скоро за суетни брътвежи, отколкото за изразяване на мисли или страсти. За музиката знаеше само онова, което трябва да знае всеки редовен посетител на концерти. Тя беше от провинция Сан Луис; и тъй, започна кариерата си с добросъвестни портрети на Хуан Крисостомо Лафинур и полковник Паскуал Прингълс^[1]; тези творби, както можеше да се предвиди, бяха откупени от Провинциалния музей. От изображенията на местни герои премина към старите къщи на Буенос Айрес, чиито скромни вътрешни дворове пресъздаваше със също тъй скромни багри, а не с онази безвкусна показност, която други автори им придават. Някой — с положителност не госпожа Фигероа — отбеляза, че цялото ѝ творчество черпи вдъхновение от работата на генуезки строители от деветнайсети век^[2]. Между Клара Гленкеърн и Нелида Сара (която според мълвата някога бе харесвала доктор Фигероа) открай време имаше известно съперничество; може би двубоят всъщност бе между тях двете, а Марта бе само едно оръдие.

Както добре знаем, всички неща се случват най-напред в другите страни, а чак след време в нашата. Сектата на художниците — днес тъй несправедливо забравена, — която се наричаше „конкретна“ или „абстрактна“ (сякаш за да покаже презрението си към логиката и към езика), е един от многобройните примери в това отношение. Те твърдяха, струва ми се, че както на музиката ѝ е позволено да създава собствена вселена от звуци, тъй и нейната сестра, живописиста, може да експериментира с багри и форми, които не възпроизвеждат точно обектите, представящи се пред нашите очи. Лий Каплан написа, че

техните платна, които възмуцаваха буржоата, всъщност се подчиняват на библейската забрана (споделяна и от исляма) да се създават кумири на живи същества от човешки ръце. Тези иконоборци, изтъкваше той, постепенно възстановяваха истинската традиция на живописца, опорочена от еретици като Дюрер или Рембранд. Хулители на Каплан го обвиниха, че се позовава на примера, който ни дават шарките на килимите, калейдоскопите и вратовръзките. Революциите в естетиката предлагат изкушението да се отдадеш на безотговорното и лесното; и тъй, Клара Гленкеърн реши да стане абстрактна художничка. Винаги бе боготворяла Търнър^[3]; сега се зае да обогати конкретното изкуство с мъглявите великолепия на този автор. Работеше спокойно, без да бърза. Преработи или унищожи няколко композиции и през зимата на 1954 година изложи серия рисувани с темпера картини в една галерия на улица „Суипача“; показва предимно творби, които една военна метафора, модерна по онова време, определяше като „авангардни“. Последниците бяха парадоксални: всеобщото мнение бе благосклонно към труда ѝ, но официалният орган на сектата заклейми тези необичайни композиции, които, макар и да не бяха фигуративни, все пак загатваха разбушувано море, джунгла или залез и не се примиряваха да бъдат просто строги линии и окръжности. Навярно първият човек, който посрещна това с усмивка, бе самата Клара Гленкеърн. Бе се старала да е модерна, а ето че именно модерните художници я отхвърляха. Все пак за нея рисуването бе по-важно от успеха и тя продължи да работи. Равнодушна към този епизод, Живописца следваше своя път.

Тайният двубой вече бе започнал. Марта беше не просто художничка; живо се интересуваше от онова, което с основание можем да наречем „административната страна“ на изкуството, и беше помощник-секретар на групата, наречена Кръга на Джото. В средата на 1955 година тя успя така да нагласи нещата, че Клара, която вече бе приета за член на дружеството, да бъде избрана и в комисията на новите ръководители. Тази привидно незначителна случка все пак заслужава известен анализ. Марта бе подпомогнала приятелката си, но неоспорима, макар и загадъчна истина е, че този, който извършва дадена услуга, по някакъв начин превъзхожда облагодетелствания от нея.

Някъде към 1960 година „две четки на световно ниво“ (дано ни бъде простен този банален израз) се състезаваха за една първа награда. Единият кандидат, по-възрастният, бе създал тържествени платна с изображения на страховити гаучоси, високи като скандинавци; съперникът му, съвсем младо момче, си бе спечелил одобрение и скандална слава чрез усърдна непоследователност. Членовете на журито бяха все на възраст повече от половин век и от страх, че ще ги обвинят в остарели критерии, бяха склонни да гласуват за младежа, чиито творби дълбоко в себе си не харесваха. Дори след упорити дебати, провеждани отначало вежливо, а накрая — с досада, все не успяваха да постигнат съгласие. По време на третата дискусия някой се обади:

— Според мен В е лош художник и наистина смятам, че е по-слаб от госпожа Фигероа^[4].

— Бихте ли гласували за нея? — запита друг с лек сарказъм.

— Да — отвърна първият, вече раздражен.

Същия следобед журито единодушно присъди наградата на Клара Гленкеърн. Тя беше видна личност, обичлива, с безукорен морал и често уреждаше във вилата си в Пилар празненства, отразявани в хрониките на най-скъпите списания. Обичайната вечеря за ознаменуване на събитието бе организирана от Марта, която пое и разноските. Клара ѝ благодари с малко, но добре подбрани думи; отбеляза, че всъщност няма противоречие между традиционното и новото, между установения ред и приключението и че самата традиция е изградена от вековна поредица приключения. На тържеството присъстваха множество светски личности, почти всички членове на журито и неколцина художници.

Всички винаги мислим, че съдбата е била скъперница към нас, а на другите е отредила по-добър дял. Култът към гаучосите и „Beatus ille...“ са проява на градска носталгия; Клара Гленкеърн и Марта Писаро, преситени от еднообразието на безделието, копнееха за света на художниците — люде, посветили живота си на красотата. Нищо чудно в рая блажените да смятат, че предимствата на небесните селения са преувеличени от богословите, които никога не са били там. Може би и прокълнатите в ада невинаги са щастливи.

Няколко години по-късно в град Картагена се проведе Първият международен конгрес на латиноамериканското изобразително

изкуство. Всяка република изпрати свой представител. Темите на конгреса, простете за клишето, бяха от животрептящ интерес: може ли художникът да се абстрахира от местното, може ли да избегне или да прикрие родната фауна и флора, да остане безразличен към обществените проблеми, да не присъедини гласа си към гласа на борците против англосаксонския империализъм и прочие, и прочие? Преди да стане посланик в Канада, доктор Фигероа бе заемал дипломатически пост в Картагена; Клара, която донякъде се бе възгордяла от получената награда, с радост щеше да отиде отново в този град — сега вече в качеството си на художник. Надеждата ѝ обаче бе осуетена; правителството избра за представител на страната Марта Писаро. Творческите ѝ изяви, макар и невинаги убедителни, често бяха блестящи — според безпристрастните сведения на кореспондентите на Буенос Айрес.

Животът изисква някаква страст. И двете жени откриха своята страст в живописата или по-скоро във връзката, която тя им наложи. Клара Гленкеърн рисуваше против Марта и в известен смисъл заради Марта; всяка от тях бе едновременно съдник и единствена публика на съперницата си. Струва ми се, че в платната им, които вече никой не гледаше, може да се открие едно взаимно влияние — нещо наистина неизбежно. Не бива да забравяме, че двете жени се обичаха и в хода на този интимен двубой проявяваха съвършена лоялност.

Някъде по това време Марта, която вече не беше особено млада, отхвърли едно предложение за женитба; интересуваха я само започнатата битка.

На 2 февруари 1964 година Клара Гленкеърн почина от аневризма. Вестниците ѝ посветиха дълги некролози от типа, който все още е така разпространен в страната ни; в него жената е показана като представител на вида, а не като личност. Съвсем накратко бяха споменати увлечението ѝ по живописата и изтънченият ѝ вкус; наблягаше се на вярата и добротата ѝ, на постоянната ѝ и почти безименна филантропия, на знатния ѝ произход — генерал Гленкеърн бе участник в Бразилската кампания — и на видното ѝ място в най-висшите кръгове на обществото. Марта разбра, че животът ѝ вече е лишен от смисъл. Никога не се бе чувствала толкова безполезна. Припомни си първите творчески опити, сега вече твърде далечни, и изложи в Националната галерия строг портрет на Клара в стила на

онези английски майстори, на които и двете толкова се бяха възхищавали. Някой отсъди, че това е най-добрата ѝ творба. Марта никога повече не хвана четката.

В онзи изтънчен двубой (доловен само от нас и от неколцината близки приятели) нямаше нито поражения, нито победи, нито даже открито стълкновение или други видими обстоятелства освен онези, които се опитах да опиша с почителното си перо. Единствено Бог (чиито естетически предпочитания не са ни известни) може да присъди окончателната награда. Историята, която се развиваше в мрак, завърши отново в мрак.

[1] Паскуал Прингълс (1795–1831) — унитаристки пълководец от провинция Сан Луис. Вместо да предаде сабята си на врага при едно поражение, той я счупил и се хвърлил в реката — бел.прев. ↑

[2] Хапливата забележка се отнася за италианските емигранти, построили онези „стари къщи на Буенос Айрес“, които Марта рисува; тоест тя е повлияна не от някоя италианска живописна школа (което би било приемливо), а от италиански емигранти занаятчии (нежелателно и „по-долно“ според обществената йерархия на Буенос Айрес). Социалната граница между старите креолски фамилии и пристигналите в по-ново време емигранти през XIX и началото на XX в. вече е била ясно очертана — бел.прев. ↑

[3] Джоузеф Малърд Уилям Търнър (1775–1851) — английски художник, разработва библейски, митологични и исторически сюжети със свободна и динамична трактовка — бел.прев. ↑

[4] Членът на журито всъщност се изказва пренебрежително за героинята, назовавайки я госпожа Фигероа (тоест съпругата на Фигероа), вместо да използва личното ѝ име — Клара Гленкеърн. Тя явно е обект на снизходително отношение заради социалния ѝ статус, контрастиращ с бохемския живот и репутацията на художник, която би искала да си спечели — бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.